

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

НАУКА І СУЧАСНІСТЬ

Том XXIV

Київ 2001

УДК - 001
ББК - 70

Збірник наукових праць затверджений постановою Президії ВАН України (Бюлетень № 5 за 1999 рік) як наукове видання щодо публікацій основного змісту дисертаційних досліджень за спеціальностями педагогічних та філологічних наук.

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. — К., Логос, 2001. Том XXIV.— 273 с.

У збірнику вміщені наукові праці викладачів, докторантів та аспірантів, у яких висвітлюються актуальні питання з педагогічних та філологічних наук.

Рекомендовано до друку вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Редакційна колегія:

Шкіль М.І.	— дійсний член АПН України, доктор фізико-математичних наук, професор — голова;
Дмитренко П.В.	— кандидат педагогічних наук, доцент — заступник голови;
Артемова Л.В.	— доктор педагогічних наук, професор;
Бріцин М.А.	— доктор філологічних наук, професор;
Іванова Л.П.	— доктор філологічних наук, професор;
Капська А.Й.	— доктор педагогічних наук, професор;
Коршак Є.В.	— кандидат педагогічних наук, професор;
Маслов В.І.	— доктор педагогічних наук, професор;
Мацько Л.І.	— дійсний член АПН України, доктор філологічних наук, професор;
Нікітіна Ф.О.	— доктор філологічних наук, професор;
Рудницька О.П.	— доктор педагогічних наук, професор;
Тхоржевський Д.О.	— дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор;
Хропко П.П.	— дійсний член АПН України, доктор філологічних наук, професор;
Ярошенко О.Г.	— доктор педагогічних наук, професор;
Ковчина І.М.	— кандидат педагогічних наук, доцент,
відповідальний секретар;	
Скоробогатько Н.М.	кандидат філологічних наук, доцент, відповідальний секретар.

© Редакційна колегія, 2001
© Національний педагогічний
університет імені М.П. Драгоманова,
2001
© Авторський колектив, 2001

О. О. Яременко,
*Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова*

ЕКОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ У ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КОНЦЕПЦІЯХ ДОЗВІЛЛЯ

Сьогодні соціологічна наука твердить, що не вивчивши природу людини в її найповнішому прояві, не можна успішно будувати будь-яке суспільство [10]. У зарубіжних країнах вивченням природи людини, її унікальності займається ряд науково-дослідних інститутів і лабораторій. Їхні дослідження є важливою матеріальною силою у формуванні та розвитку особистості, оскільки впливають на розвиток виробництва, прогрес культури. А історія розвитку культури — це історія розвитку людини. Культура зростає з особливостей людського буття. Першою з цих особливостей, і головною, є праця, діяльність, за допомогою якої людини вийшла з-під безпосередньої залежності від природного середовища і почала створювати для себе власне середовище шляхом цілеспрямованого перетворення природи. Але є ще одна особливість, що може бути віднесена до системи взаємовідносин людей, але є відображенням властивості людини мати свій внутрішній, суб'єктивний, духовний світ — дозвілля, вільний час.

Ось ця особливість і викликає неабиякий інтерес у багатьох зарубіжних соціологів, філософів та педагогів, що спричинило появу концепцій навчання та виховання через дозвілля. І в цьому плані ми можемо говорити про педагогіку дозвілля. Нерідко люди, добре підготовлені до трудового життя, не мають знань, які необхідні їм для правильної організації свого вільного часу. Певним чином це, безперечно, відображається на творчому потенціалі вільного часу молоді, який нерідко використовується у суцільно розважальному плані. На нашу думку, педагогіка дозвілля — це

перебудова у самій людині баче подолання суперечності між сферою праці, робочим часом та поведінкою людини у вільний час. «Дозвіллева кваліфікація», тобто вміння раціонально, повноцінно використовувати свій вільний час, у деяких людей залишається ще на досить низькому рівні. Тому є актуальним завдання щодо підвищення якості використання вільного часу [6].

альних групах, розглядається як дозвілля нового типу, як продукт індустріалізації та урбанізації. Безпрецедентний розвиток науки та техніки, який стався у середині XX сторіччя, став впливовим фактором сьогодення. Людина більше не потребує так багато часу на працю, щоб забезпечити своє матеріальне та фізичне існування. Отже, сучасність все більше й більше повертає людину до дозвілля, як до джерела задоволення своїх духовних інтересів та потреб. Зарубіжні соціологи стверджують, що саме у години дозвілля людина знаходить шляхи творчого, індивідуального самовираження, джерела нових соціальних відносин та можливості для розвитку, який впливає на загальний культурний рівень суспільства. [1].

Проблема використання часу дозвілля як для індивідуального, так і для соціального розвитку у сучасному суспільстві повинна зайняти важливе місце. Але дозвілля це тільки потенційне джерело для розвитку людини. Це час, який слід сприймати як «сировину», час, який людина може використати правильно чи неправильно, в позитивному чи негативному плані. Тому такою важливою є роль освіти в цьому питанні. Зважаючи на це, дозвілля та дозвіллева діяльність може бути бажаною тільки тоді, коли людина є освіченою в цьому питанні, коли вона обізнана, які наслідки може мати ця діяльність, і коли вона забезпечена необхідним обладнанням та поставлена у певні організаційні рамки. Саме освіченість особистості, її знання становлять основу, на якій формуються вся сукупність її соціальних та духовних потреб, загальна культура, яка знаходиться у взаємозв'язку з духовною культурою суспільства у цілому. Без знань, які дає освіта, без можливостей використовувати ці знання у практичній дозвіллевій діяльності не може відбутися помітна позитивна зміна у свідомості підростаючого покоління, не може бути вирішене завдання педагогіки дозвілля, зокрема, надбання дозвіллевої кваліфікації. Пе-

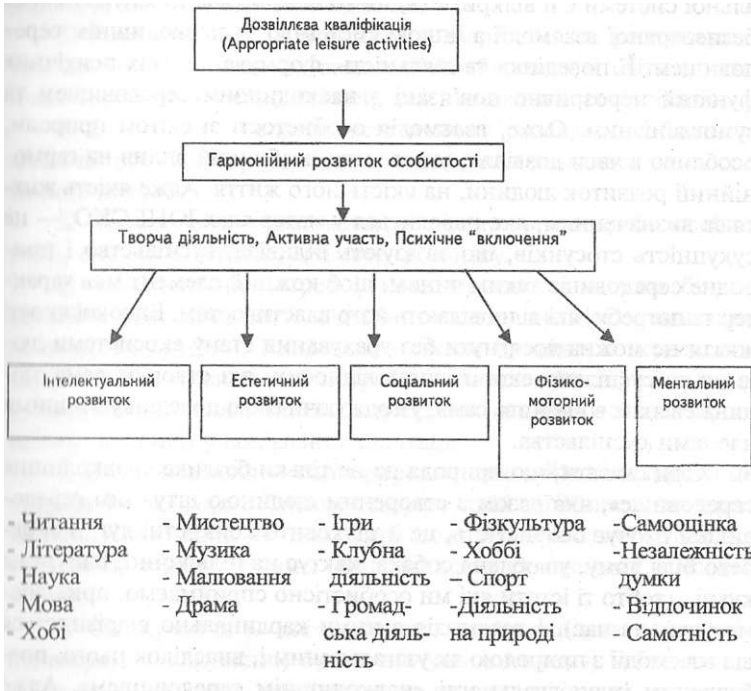
дагогіка дозвілля не повинна бути окремим навчальним предметом, вона повинна включати в себе комплекс навчальних дій, загальним результатом яких було б покращання здібностей та поведінки особистості до такого рівня, який є бажаним для суспільства, де вона живе. Це завдання є центральним для освітньої системи і акцентує важливість підготовки молоді не тільки до праці, а й до дозвілля. Це повністю новий підхід, який потребує осмислення з боку педагогів та підтримки з боку уряду, громадських організацій та приватних осіб. Адже життя — це гармонійне поєднання діяльностей. Воно досягається через загальну та збалансовану освіту, у якій праця та дозвілля мають однакову вагу як засоби, що підвищують загальний рівень культури та освіченості. Саме вирішення цього завдання буде впливати на гармонійний та всебічний розвиток особистості, тому що воно сприяє виходу її творчої енергії, розвитку соціальних почуттів, її фізичному та ментальному здоров'ю [3].

Структура вільного часу різноманітна і має індивідуальний характер. І саме в дозвіллі існує значно менше регламентацій, менше людей, що стримують прагнення до самостійності, і більше умов, які стимулюють творчий розвиток, ініціативу, кмітливість, активність людини, а виховний процес здійснюється у сприятливих умовах природного середовища і соціального оточення.

Багато зарубіжних філософів та соціологів, які писали про природу дозвілля, вважали за необхідність ввести у розгляд концепцію щастя [happiness]. Аналіз їх праць свідчить, що, незважаючи на різні підходи та суб'єктивну основу, можна сформулювати деякі висновки, які стосуються визначення поняття дозвілля, що якраз базується на концепції «щастя». Як писав Майкл Аргайл, «дозвілля слугує важливим компонентом при оцінці задоволеності життям. Саме дозвілля може підказати, чого бажають люди та що робить їх щасливими». Це трапляється тому, що у сучасних розвинених суспільствах людина особливо очікує цього почуття, коли вона перебуває у сфері дозвілля, тому що часто вона не може його відчувати у будь-який інший час. У своїх спробах досягти щастя людина знаходить вираження своїх різноманітних потреб через дозвіллеву діяльність. Те, яким чином людина використовує свій вільний час, певною мірою визначає рівень соціального та культурного розвитку суспільства. Чим вище соціальна та культурна шкала цінностей, яким відповідають різні види

діяльності на дозвіллі, тим більший їх внесок у збагачення цього соціального життя та у підвищенні його культурного рівня. І чим різноманітніше дозвіллева діяльність, тим глибший та повніший вплив вона має на різні грані особистості. Схема, надана Хітелом Раскіном К, професором ізраїльського університету [9], ілюструє це положення.

Аспекти дозвіллевої діяльності

Як бачимо, різноманітність видів діяльності торкається всіх граней життя особистості і, таким чином, сприяє всебічному її розвитку, а отже, підвищує загальний рівень культури.

Але у житті все набагато складніше, ніж у найідеальніших планах. Зовсім не всім вдається виконати задумане або воно реалізується в істотно іншому вигляді. Як раз тут і може допомогти педагогіка дозвілля, яка включає в себе не тільки додаткову освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь і навичок, а й область грімейних відносин та ставлення до природи. Довгий час ця, ос-

тання, область «випадала» з поля зору виховних закладів, інститутів, громадських організацій. Але зараз стали помітні тенденції екологізації педагогіки. З одного боку, екологізація педагогіки слугує адекватною відповіддю на наявну кризу виховання, з другого — педагогізація екології допомагає долати кризу навколишнього середовища [2].

Одною з важливіших характеристик людини як живої соціальної системи є її відкритість, тобто неможливість існування без безперервної взаємодії з іншою системою — навколишнім середовищем. Її поведінка та діяльність, формування усіх психічних функцій нерозривно пов'язані з навколишнім середовищем та зумовлені ним. Отже, взаємодія особистості зі світом природи, особливо в часи дозвілля, може мати неабиякий вплив на гармонійний розвиток людини, на якість його життя. Адже якість життя за визначенням, яке наводиться у матеріалах ЮНЕСКО, — це сукупність стосунків, що зв'язують індивіда, суспільство і природне середовище таким чином, щоб кожний елемент мав характер та потреби, які відповідають його властивостям. Високої якості життя не можна досягнути без урахування стану екосистеми людини та суспільно-економічних відносин, які створює сама людина і в яких вона живе сама, узгоджуючи свою поведінку з іншими членами суспільства.

Слід сказати, що природа це не тільки безлике «навколишнє середовище», яка разом з створеним людиною штучним середовищем оточує особистість, це й цілковито конкретні луг, ліс, дерево біля дому, улюблена собака, кактус на підвіконні, папуга на кухні...(тобто ті істоти, які ми особистісно сприймаємо, приділяємо увагу та час). І взаємодія з ними кардинально відрізняється від взаємодії з природою як узагальненим і, внаслідок цього, позбавленим індивідуальності «навколишнім середовищем». Адже однією з найважливіших педагогічних закономірностей є те, що у процесі формування особистості, а отже, і молодого покоління, найефективнішими шляхами є шляхи пізнання від рідного до чужого, від близького до далекого [5]. Як зазначав психолог Роджерс К., «первісно увага спрямовується на те, що людина сприймає як свій світ, а не узагальнену реальність.»

Природа як навколишнє середовище достатньо повно представлена у сучасній екоосвіті. Але, крім цього, своє місце повинен знайти і «світ природи» як сукупність конкретних об'єктів у

їх єдності та неповторності. І це якраз те, що під силу педагогіці дозволить, адже взаємодія зі світом природи має великий психолого-педагогічний потенціал, виконуючи такі функції [4] :

може знімати стрес, нормалізувати роботу нервової системи, психіки у цілому.

монізації міжособистісних відносин.

тим додатковим каналом взаємодії особистості зі світом, який може сприяти як психологічній, так і соціальній реабілітації.

надає широкий вибір умов та можливостей для задоволення естетичних потреб.

тості, сприяє її інтелектуальному розвитку.

кількість, сфер діяльності «відмічено» компетентністю, тим вище самооцінка людини. Взаємодія з світом природи є додатковим каналом задоволення цієї потреби, дозволяє істотно підвищити самооцінку, і, таким чином, сприятливо впливає на людей, що мають труднощі у соціальній адаптації.

7. Самореалізація — світ природи дозволяє задовольнити цю потребу у квазіформі. Дитина створює «свій світ», виступає у ролі творця. Якщо вона не знаходить можливостей самореалізації у соціальній взаємодії, вона реалізується у створеному власному «світі».

партнера у спілкуванні, бути «значущим іншим», тобто тим, з яким ви спілкуєтесь, який впливає на вас, звідки ви отримуєте енергію.

Підводячи підсумки, можна зробити висновок, що взаємодія з природою важлива для виховання людини. Але проблема у тому, що без готовності особистості «бачити» цю важливість, без відповідної внутрішньої активності та готовності особистості, природа так і залишається «навколишнім середовищем», яке задовольняє лише її прагматичні потреби. Тому педагогіка дозволить повинна бути спрямована на те, щоб відкрити особистості можливості взаємодії зі світом природи у часи відпочинку та дозвілля. В цьому

випадку вона стає фактором загального розвитку та формування особистості. Діже у дозвіллі «...як і в сфері праці, має місце формування, соціалізація людської особистості. Тут реалізуються багато видів діяльностей... Тут відкриваються можливості для виявлення різноманітних здібностей та всебічного розвитку особистості.» [3].

Література

1. *Brightbill, C. K.* (1966) *Educating for Leisure- centered Living.* Stackpole. Harrisburg, Pennsylvania.
2. *Boelts H.* *Umwelterziehung : Grundlagen, Kritik und Modelle fur die Praxis.* Darmstadt, 1995. S. 1.
3. *Грушин Б.* Творческий потенциал свободного времени.— Коммунист, 1980, № 2, с. 72
4. *Дерябо С. Д., Ясвин В. А.* Экологическая педагогика и психология. «Феникс» Ростов-на-Дону, 1996, 398 с.
5. *Капська А. Й.* Патріотичне виховання молоді в структурі її соціалізації\\Молодь і дозвілля. Вип. 11, Видавництво А. П. Д. Київ, 1996.
6. *Культура досуга.* В. М. Пича, И. В. Бестужев-Лада и др.— К. Ж Изд-во при Киевском ун-те, 1990, 197с.
7. *Майкл Аргайл* Психология счастья : М.»Прогресс « Пер. с англ. \Общ. ред. и вступ, ст. М. В. Юіарина, 1990, 336 с.
8. *Роджерс К.* Эмпатия. Психология эмоций. Тексты. М., 1984.
9. *Ruskin, H & Sivan, A/:* *Leisure Education towards the 21st century,* Provo, Utah. BYU, 1995, 158 s.
10. *Соціологія.* Курс лекцій. За ред. Безродного Є. Ф.— Київ, 1994.

Аннотация

Автор рассматривает некоторые зарубежные концепции досуга. Подчеркивается важность эколого-педагогического подхода в воспитании «квалификации досуга» и ее влияние на процесс формирования личности.

Ю. Й. Поліщук

Соціальна педагогіка сучасних громадських молодіжних
об'єднань (деякі теоретичні аспекти).....87

С. М. Романова

З історії становлення та розвитку вітчизняної психології
професійної освіти.....97

О. Г. Романовський

Психолого-педагогічний експеримент з управлінської підготовки
інженерів у політехнічному університеті.....102

О. В. Сілкова

Нові альтернативні інформаційні системи навчання.....112

К. І. Станіславська

Впровадження модульних принципів навчання у
музично-теоретичну підготовку студентів мистецьких
вузів.....119

П. В. Стефаненко

Застосування методів соціонічного аналізу
в процесі навчання у вищій школі.....126

О. Ф. Удовиця

Альтернативні варіанти формування системи підготовки
військових фахівців з вищою освітою.....138

О. Г. Фомкіна

Особливості відбору матеріалу при визначенні змісту
математичної підготовки студентів економічних
спеціальностей.....143

Л. П. Ходанич

Ігровий вірш у процесі формування національних
психодіяльних і поведінкових стереотипів.....149

П. М. Ходанич

Роль педагогів-письменників у становленні української
літератури Закарпаття 20—30-х рр.....158

О. О. Яременко

Еколого-педагогічний аспект у деяких зарубіжних
концепціях дозвілля.....164